№ 140 Յուլիսի 31 (Օգոստոսի 12) 1881 Յուլիսի 31 (Օգոստոսի 12) № 140

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլ, կէս տարվանը 6 բուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում դրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Ոտարարտադարձիր դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրատանչիր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ"

ԼՐԱԳՐԻՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՐՎԵԼ

ԿԷՍ ՏԱՐՈՎ

Այսինքն յուլիսի 1-ից ներկայ 1881 թուի, մինչև յունվարի 1-ը 1882 թուի։

Բաժանորդութեան գինը 6 բուբլ է։ Գրվելու համար պէտք է ուղղակի դիմել խմբագրութեանը հետեւեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція „Мшакъ"

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այժմ ինչ է յայտնվում։— ՆԵՐԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ Ախալցխայից։ Նամակ Ս. Պետերբուրգից։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ «Голосъ» լրագրի թղթակցութիւն։ Պօրտուգալիա։ Արտաքին լուրեր։—ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Մի կարեւոր բացատրութիւն։

ԱՑԺՄ ԻՆՉ Է ՅԱՑՏՆՎՈՒՄ

—

Քամոյեանց եկեղեցու գործը բարձրացրել է վարագոյրի մի ծայր որ ծածկված էր Մակար եպիսկոպոսի գործունէութեան վրա նրա այստեղ առաջնորդ եղած ժամանակ, այն վարագոյրը որ այդքան խնամքով աշխատում էին ծածկած պահել նրա կուսակիցները, որպէս զի նրա առաջնորդ եղած ժամանակ աւելի միջոց տան նրան օգտվելու ազգի փողերից և գուցէ իրանք շահվեն, իսկ նրա այստեղից գնալուց յետոյ պահպանեն նրա հեղինակութիւնը ամբոխի մէջ որպէս զի ժամանակով, ով գիտէ, միջոց տան նրան և իրանց աւելի բարձր տեղի և աւելի լայն ասպարէզի վրա նոյնն անելու։

Շաբուրովի գործը Մակար եպիսկոպոսի առած անիրաւութիւններից ամենաաչքի ընկնողն է, որովհետև տունը և գետինը գանվում է քաղաքիս կենտրոնում։ Բայց ոչ գիտէ թէ որքան այդ տեսակ գործեր կատարեց նոյն Մակարը, որոնք դեռ ևս մընում են անյայտութեան մէջ և հետզհետէ կը յայտնվեն։

Մի եկեղեցական գետին քաղաքի կենտրոնի ամենագեղեցիկ տեղում, փոխարքայի պալատի առջև, Դվորցովի փողոցի անկիւնում, մի գետին, որի իւրաքանչիւր քառակուսի սաժէնը արժէ ամենաքիչը 300 բուբլ և որ պարունակում է իր մէջ 200 սաժէն, տրվում է Շաբուրովին տասն և երկու տարի ժամանակով, որ սա աներ կառուցանի այդ գետնի վրա, տարեկան երեք, չորս հազար բուբլ եկամուտ ստանայ, իսկ եկեղեցուն վճարի տարեկան 100 բուբլ միայն։ Մի և նոյն ժամանակ, տասն և երկու տարի անցնելուց յետոյ Շաբուրովին պայմանագրի զօրութեամբ թոյլ է տրվում նորից նոյն պայմաններով պայման կապել եկեղեցու հետ, դարձեալ 12 տարով, իսկ այդ ժամանակամիջոցի անցնելուց յետոյ, դարձեալ թոյլ է տրվում նրան վերանորոգել պայմանագիրը դարձեալ 12 տարով։ Շաբուրով իրաւունք է ստանում գրաւ դնել, ծախել իր շինած աները կամ եկեղեցու կամ այլ անձանց վրա։ Այդ բաւական չէ. իրաւունքը մնում է և Շաբուրովի ժառանգներին։

Այժմ ինքն իրան հարց է դրվում. ի՞նչ շարժառիթներ կարող էին ստիպել Մակարին այդ տեսակ պայման կապելու։ Եկեղեցու օգուտի մասին խօսելը այդտեղ ծիծաղելի կը լինէր, քանի որ եկեղեցին տարիների ընթացքում պէտք է ստանար տարեկան 100 բուբլ միայն։ Մնում են միմիայն երկու ենթադրութիւններ. կամ Մակար եպիսկոպոսը շատ էր հոգում Շաբուրովի և նրա ընտանիքի մասին և կամենում էր նրան բարերարութիւն անել եկեղեցական քսակից,—որ հազիւ թէ ընդունելի է, կամ ինքն շահ ունէր այդ անձնոնի պայմանից, հոգալով աւելի անձնական օգուտների մասին, քան թէ եկեղեցու շահերի մասին։

Նշանաւոր է որ նոյն անձինք, որոնք միշտ անինչայ յարձակվում էին մեզ վրա, երբ մենք Մակարի օրով քննադատում էինք նրա գործունէութիւնը, նոյն անձինք որոնք Մակարին Թիֆլիսից ճանապարհ դցելու ժամանակ անհարազրելի օվացիաներ արեցին նրան, բացարձակ յայտնելով նրան որ յոյս ունեն մի օր տեսնել նրան կաթողիկոսական աթոռի վրա, որոնք գումարներ հաւաքեցին և նրա անունով Գայանեան օրիորդաց դպրոցում ստիպենդիա հաստատեցին,—նոյն մարդիկ յուլիսի 29-ին առաջնորդարանում կայացած ժողովի մէջ ապշած մնացին։ Նրանց առջև բացվեց տարիներով ծածկված մնացած վարագոյրը և նրանք տեսան թէ ի՞նչ անդունդի առջև էին կանգնած։ Իսկ նրանք, որոնք Մակարին պաշտպանում էին, որովհետև նրա շահվելուց իրանք էլ շահվում էին, բոլորովին չեկան ժողով։

Քամոյեանց եկեղեցու գործը անշուշտ շատ ուրիշ գործեր մեզ կը բաց անի, մի և նոյն ժամանակ հասարակութեան աչքերը կը բաց անի այն մարդկանց գործունէութեան վրա, որոնք Մակարի ջերմ, եռանդուն կուսակիցներ լինելով, պղտոր ջրում ձուկ էին որսում, և որոնք, մարդ չը գիտէ թէ որտեղից, ամենքն էլ քիչ թէ շատ կարողութեան տէր դարձան։

Բացի կոմիսիայից, որ կազմվեցաւ Շաբուրովի գործը քննելու համար, մենք առաջարկում ենք որ կազմվի հասարակութեան միջից մի այլ կոմիսիա Մակար եպիսկոպոսի առաջնորդութեան ժամանակ կատարված բոլոր ազգային և եկեղեցական գործերը քննելու, ըէվիզիա անելու համար։ Մենք այդ կառաջարկենք և կը պահանջենք երբ այժմեան կոմիսիան կը ներկայացնէ իր վերջացումը, եթէ մինչև այն ժամանակ Մամբրէն նորից չը ժողովի հասարակութիւնը և չը կատարի մեր պահանջը յատկապէս այդ տեսակ յանձնաժողով ընտրել տալու վերաբերութեամբ։

Մի և նոյն ժամանակ ամենքը գիտեն, որ Շաբուրովի կառուցած մի յարկանի շինութիւնը, որից նա 4000 բուբլ տարեկան եկամուտ է ստանում, միայն այն պատճառով որ գետինը, որի վրա նա կառուցված է անգին գետին է, ինքն այն ասիճան թեթև, անհիմն, խախուտ և քիչ արժեցող շինութիւն է, որ եկեղեցին շատ հեշտութեամբ կարող էր իր սեփական փողով կառուցանել նրան, և եթէ միջոց էլ չունէր, կարող էր վերջապէս փոխարինաբար մի անշան գումար վեր առնել այդ գործի համար, փոխանակ, ամբողջ օգուտը մի մանաւոր մարդուն թողնելու և տարեկան միայն 100 բուբլ ստանալու տասնեակ տարիների ընթացքում։

Եթէ Մակարը ազգային շահերը չը ծախէր իր սեփական շահերի համար, երևի մի յայտնի գումար ընդունելով Շաբուրովից, որպէս զի գործի ի վնաս եկեղեցական շահերի,—այս բօպէին Քամոյեանց եկեղեցին տարեկան չորս հազար բուբլ եկամուտ կունենար և կարող էր մի ծխական դպրոց էլ պահել իր գաւթում։

Ոչինչ բան չը կայ որ ժամանակով չը յայտնվի։ Ժամանակով կը յայտնվի թէ ում հետ էր բաժանում Մակար եպիսկոպոսը իր ստացած կաշառքները, որպէս զի այդ անձինք լռեն նրա արած զեղծումների մասին։

Գ. Ա.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ԿԱՐԵՒՈՐ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

—

Երկու ամիս կայ, մի օր Միացեալ ընկերութեանց երեսփոխանական ժողովին դիմեցինք ասելով.

«Պարոններ, նպատակն որչափ և գովելի լինի, ձեր ուղղութեանն կատարեալ համամիտ չեմք։ Ազգն իրաւունք ունի մեծ բարիքներ ակնկալել այս ընկերութենէն։ Դուք ըստ բաւականի ուսումնասիրած չէք երևիր մեր զաւառացւոց էական և անմիջական պէտքերն։ Ըստ մեզ սոսկ մտաւորական կրթութիւնն չէ այս ժամուս Հայաստանի ժողովրդեան անհրաժեշտ պէտքն։ Լաւ կը լինի ուրեմն եթէ բարեփոխէք ձեր նպատակն առանց ուսմանց ծաւալումն մէկ կողմ ձգելու՝ մոռացէք թէ Հայաստանի տնտեսական բարեկեցման նպատակն բան զոյն առաւել սոցիոլոգական է»։

Նոյն միջոցին մի պարբերական հանդէսի մէջ գրեցինք.

«Լուսաւորութիւն ասուածն մի առաձգական բառ է, և մի ազգ սոսկ ընթերցմամբ և գրագիտութեամբ չէ որ կը լուսաւորուի։ Ուսմունքէ յառաջ մեր ազգն հացի կարօտութիւն ունի։ Պէտք է ուրեմն որ ամեն զաւառացի հայ իր տեղական պիտոյից յարմար եղանակաւ կրթուի, որպէս զի նիւթական զարգացմամբ նա կարող լինի նախ՝ տիրել բարոյապէս զինքն շրջապատող ցեղերու վերայ։ Եթէ նորա նիւթական վիճակն փոքր ինչ բարւոքի, նա այլ ևս մեզ պէտք չունի իր զպրոցներն կառավարելու համար։ Հետևաբար գործող մարմիններն պարտաւորութիւն ունին նախ՝ խրախուսել զաւառաց տնտեսական ձեռնարկութիւններն և զայնս բարւոքելու միջոցներուն վերայ մտածել։»

Միացեալ ընկերութիւնն վերջնական կերպով չը մերժեց այս առաջարկութիւնն։ Ժամանակ ուզեց խորհելու։ Բայց ընկերութենէն դուրս բացագանչութիւններ սկսան լսուիլ նոյն օրէն։ Ընդդիմութիւն և բողոք անակնկալ չէին մեզի համար։ Մեր առաջարկութիւնն կարծես մի անմարսելի նորութիւն կերևար և բոլորովին հակառակ այն սկզբանց՝ զորս մինչև այն ատեն իբր աներկբայելի ճշմարտութիւնք ըմբռնած էին շատերն։

«Ինչպէս, ասացին ոմանք, միթէ մի ոք կարող է ուրանալ թէ «լոյսն» և «գիտութիւնն» ամեն բարեաց միակ աղբիւրն է։ Միթէ այդ պարոնն չը գիտէր որ ամեն եւրոպական ազգեր, հին և նոր, հիւսիսային թէ հարաւային, ի շնորհս ուսման գատ են իւրեանց բարօրութիւնն։ Միթէ նա չէ կարդացած այս ինչ հեղինակն որ կասէ— «կուզես անօթի չը մնալ, ուսմունք սովրէ—»։ Միթէ չէ լսած այս ինչ անմահ փիլիսոփային խօսքն, որով կը հաստատէ թէ ուսմունք և գիտութիւնք միայն կարող են երջանիկ անել զմարդ։ Միթէ կարելի է մեզ կէս առ կէս չօրինակել ինչ որ Եւրոպոյ մեծ ազգերն կը գործեն։ Ի՞նչպէս հնար է նոցա ասիճանին բարձրանալ եթէ նրանց գծած շաւղին ճշգրութեամբ չը հետևիմք։ Թոյլ տուէք ուրեմն այդ ընկերութեան «լոյս» սփռել ազգին մէջ, թոյլ տուէք մեզ առողջ, առաքինի և հմուտ մի սերունդ պատրաստել։ Մենք եռանդուն երիտասարդներ ենք որ ձեր երևան գալէն շատ յառաջ ամարեկ դիտած ենք այն վիճակն յորում կը գտնուի մեր հայրենիքն, և մենք պիտի ջանամք, որքան կարելի, այդ վիճակն ազատել զայն՝ սոսկ մտաւորական կրթութիւն տալով, յորմէ հետ ամեն բան կարելի է ձեռք բերել։ Թէ որ դուք տնտեսական ուղղութեան կողմնակից էք, եթէ լաւ համոզուած էք թէ այս ուղղութեան մէջ կարող ենք օգտաւէտ կերպով աշխատիլ, սխալ դուք զարկեր էք, ձեր փնտռածն ուրիշ տեղ է»։

Գտնենք։

Ինչ կը նշանակեն յՆերոպայ արհեստ և գիտութիւն, կամ ինչ եղել են ի սկզբանէ անտի սոցա յարակցութիւններն։

Ամեն եւրոպական ժողովուրդ, երբ իբրև ազգ գոյութիւն ունենալ սկսել է, նախ երկրագործութեան և արհեստից մէջ կարողացել է ստանալ իւր գոյութիւնն։ Այս նախնական վիճակն պահել է դայն մինչև այն ժամանակ, ուր պէտքերն աճելով և յարաբերութիւններն ընդլայնելով, արուեստավարժութիւնն (թէքնիք) մտել է այդ ժողովրդեան մէջ։ Ապա արուեստավարժութիւնն ասիճանաբար նորա մէջ զարգանալով ընդունակ գտնվել է ի վերջէ ըմբռնելու մանագիտաց խորհուրդներն, և հետզհետէ գիտութիւնք ևս յառաջանալով, հասել է վերջապէս նոցա չը նորմին այժմեան կատարելութեան. ուստի՝ ընդհանուր առմամբ, ասիճանաբար մուտ գտած է ուրեմն աշխատաւորի բնակարանին մէջ, և սա գիւղացին համար միշտ մի բարոյական պահանջ է նկատուել, քան թէ յառաջացման անհրաժեշտ մի պայման։ Եւրոպոյ մշակն և գործատուն նախ պարզ ընթերցանութեան և ապա ուսման պարապեցուցել են, երբ արդէն արուեստավարժական մասին մէջ ըստ բաւականի կրթեալ դատած են զայնս։ Նոյն իսկ Ֆրանսան, որ այսպիսի հարցերու ժամանակ ուրիշ ազգաց մէջ կը հանին իբր օրինակ ցոյց տալ, ուրիշ կերպ չէ հասել այն կատարելութեան յորում կը փայլի այժմ։ Երբ բաղդատենք երեք դարէ ի վեր Ֆրանսայի աշխատաւոր մասին նիւթական յառաջդիմութիւնն իւր մտաւորական զարգացման հետ, կը տեսնենք թէ այս վերջինն նիւթականին սոսկ օժանդակն լինելով՝ մի և նոյն համեմատութեամբ չէ զարգացած։ Այս ժամուս իսկ Ֆրանսայի 30 միլիոն աշխատաւոր մասն մտաւորական զարգացման մասին ուրիշ չատ ժողովուրդներէ յետ մընացել է և սակայն ընդհանուր երկրին բարգաւաճումն հասել է վերին աստիճանին։ Պատճառվան զի նա արուեստավարժական ճիւղին մէջ յառաջացել է կատարելապէս։ Նոյնն կարող ենք ասել և Անգլիոյ, Պելճիայի, Զուիցերիի, Հոլանտայի և Ամերիկայի շատ երկիրներու համար։ Ե.